

Gemeenschapsraden in Utrecht

Over hoe buurten en wijken meer invloed kunnen krijgen

25 januari 2024

Als bewoner of buurtondernemer vindt je dat iets beter kan in je eigen buurt, er is bijv. een onveilig kruispunt, te weinig speelruimte of behoefte aan meer woningen voor studenten en ouderen. In je eentje dat melden heeft geen zin, tijd om samen met de burens een actie te organiseren heb je niet altijd en soms is er wel een wijkplatform of buurtactiegroep, maar die krijgen het niet voor elkaar. Daar bestaat in Utrecht veel onvrede over. Na het afschaffen van de wijkraden in 2018 is er geen goed effectief kader voor teruggekomen. Daarom nu het voorstel hoe we gebruik makend van de actieve wijkplatforms en vergelijkbare groepen ervoor kunnen zorgen dat Utrechters wel invloed kunnen krijgen op de leefomgeving in hun eigen straat, buurt of wijk.

Na het afschaffen van de wijkraden in 2018 hebben stadsbestuur en gemeenteraad veel minder adviezen gekregen van de Utrechters. In enkele wijken is er nog wel een adviserend wijkplatform of een vergelijkbare bewonersorganisatie actief en regelmatig zijn er groepen Utrechters die bijv. met een petitie van zich laten horen. Maar het is ad hoc, vaak te laat en reactief. Het vergroot de afstand van overheid en politiek met de burger. Dat is slecht voor de lokale democratie en moet echt beter.

Wat kan beter en wanneer werkt het wel?

Bewoners, buurtondernemers en gebruikers van voorzieningen in een buurt weten als geen ander wat er nodig is. Je krijgt dus betere en vaak ook goedkopere oplossingen als je die lokale locatie- en ervaringsdeskundigheid goed weet te benutten. Veel Utrechters in een buurt of wijk voelen zich ook medeverantwoordelijk voor de eigen leefomgeving en willen ook graag meedenken en doen. Maar alleen als ze zien dat hun advies echt serieus wordt genomen en effect heeft, alleen dan zijn ze bereid om te investeren. Niets is namelijk zo frustrerend als er wel tijd in steken en dan ontdekken dat je advies toch niet uitmaakt. Dat verklaart ook waarom er na 2018 in veel wijken niet meer goed een wijkplatform (als opvolger van de wijkraad) van de grond is gekomen. Geef Utrechters meer invloed, laat als gemeente zien dat je echt naar hen luistert en iets doet met de adviezen en ze zijn bereid zich in een gemeenschapsraad te organiseren.

Wat is er nodig? Gemeenschapsraden met rechten

Geef Utrechters die voor hun buurt of wijk willen opkomen en zich daartoe organiseren in een gemeenschapsraad invloed en positie door hen de volgende rechten te gunnen, als ze dat willen:

1. **Visierecht.** Het recht om een buurt- of wijkvisie te maken. De visie kan gaan over wat voor een buurt of wijk ze willen zijn en op welke thema's (extra) moet worden geïnvesteerd. De gemeenteraad laat altijd weten welk deel van de visie wordt overgenomen.
2. **Adviesrecht.** Het recht om de gemeente, het college en/of de gemeenteraad te adviseren op alle zaken die de leefomgeving van de eigen buurt of wijk raken; met de garantie dat ze ook een onderbouwd antwoord op elk advies terugkrijgen.
3. **Recht op inzicht in de lokale begroting.** Het recht op inzicht in alle relevante uitgaven van de gemeente in de eigen buurt of wijk zodat lokale keuzes zichtbaar worden; waardoor zij zelf weer in staat zijn daar iets van te vinden en alternatieve keuzes voor te stellen.

4. **Lokaal budgetrecht.** Het recht om op enkele domeinen die exclusief de eigen leefomgeving raken, bijv. op sociaal makelen (verbinden bewoners) en groenbeheer (van buurtgroen), het lokaal beschikbare budget te (her)verdelen en te sturen op het wie en hoe in de uitvoering.
5. **Regierecht op het lokale initiatievenfonds.** Het recht om het lokale initiatievenfonds voor de eigen buurt of wijk te regisseren, dat wil zeggen te controleren op een correcte en volledige besteding en te adviseren over de verdeling van het fonds over verschillende onderwerpen.
6. **Recht op ondersteuning.** Het recht op middelen voor het goed kunnen organiseren van de eigen organisatie en een eigen netwerk, als ook voor het organiseren van draagvlak voor bijv. de visie en de adviezen door het ophalen en peilen van meningen in de eigen buurt of wijk.

Daarmee is de gemeenschapsraad een lokaal netwerk en een belangenbehartiger van bewoners, buurtondernemers en gebruikers van buurtvoorzieningen van een specifieke buurt of wijk.

Randvoorwaarde: meer draagvlak, dan ook meer invloed

De enige randvoorwaarde is dat een gemeenschapsraad meer invloed krijgt als zij aantoonbaar meer draagvlak weet te organiseren. Het stimuleert de deelnemers aan een gemeenschapsraad extra om dat draagvlak op te zoeken en te organiseren met bijv. bijeenkomsten, peilingen en enquêtes. Meer draagvlak betekent dat de visie en adviezen worden gedragen door een representatieve meerderheid van bewoners en buurtondernemers uit de eigen buurt of wijk. Doordat actieve Utrechters zelf op zoek gaan naar draagvlak bij burens worden eerder degenen bereikt die nog niet vaak participeren of zelfs zijn afgehaakt bij de lokale politiek; zo ontstaat er ook meer diversiteit in het lokale netwerk.

Werk vanuit wat er al is en laat zien dat het menens is

Op dit moment zijn er enkele wijkplatforms actief die meer invloed willen en mogelijk gebruik willen maken van een deel van de eerdergenoemde rechten. Ze zijn en blijven dan een wijkplatform, maar dan wel één met de middelen en de invloed van een gemeenschapsraad. Dat kan ook gelden voor een lokale wijkcoöperatie of actieve bewonersgroep in een buurt of wijk met de ambities om (een deel van) de rol van een gemeenschapsraad op zich te nemen. Elke buurt of wijk bepaalt zelf wat het beste lokaal past; maatwerk dus. Utrechters bepalen zelf welk gebied zij vertegenwoordigen. Het enige waar de gemeente op let is dat een buurt altijd maximaal door één gemeenschapsraad kan worden vertegenwoordigd. Het is de gemeenteraad die een gemeenschapsraad erkent en het stadsbestuur maakt dan met de gemeenschapsraad een meerjarige afspraak voor samenwerking.

Verschil met huidige aanpak stadsbestuur

De huidige aanpak van het stadsbestuur is vooral gericht op het stapje voor stapje 'door ontwikkelen' van de (bestaande) wijkplatforms. Met de hier voorgestelde aanpak met gemeenschapsraden voegen we daar enkele flinke stappen aan toe, nodig omdat de behoefte om meer invloed te kunnen hebben op de eigen leefomgeving breed wordt gedeeld. Utrechters willen actief meedenken en doen, maar wel alleen als ze echt invloed hebben. De gemeenschapsraad biedt een kader waardoor veel meer Utrechters zich uitgenodigd voelen om zich te organiseren en in te zetten voor hun buurt of wijk. Tegelijkertijd stimuleert het bestaande en nieuwe groepen om op zoek te gaan naar draagvlak voor de eigen ideeën en plannen, waardoor deze gemeenschapsraden ook representatiever gaan zijn.

Op die manier zorgen we er in Utrecht voor dat de lokale democratie verder kan opbloeien, de afstand van burger naar politiek en overheid wordt verkleind en de groep van actieve Utrechters ook meer een diverse samenstelling gaat krijgen.

BIJLAGE: Wat is een gemeenschapsraad?

Een gemeenschapsraad is een verzamelnaam voor alle organisaties van Utrechters die een buurt of wijk willen vertegenwoordigen. De eigen naam kiezen ze vanzelfsprekend zelf; of het nu bijv. een wijkplatform is of een bewonerscommissie, bewonersactiegroep of een (wijk)coöperatief.

Hoe kan een gemeenschapsraad er uit zien?

- Een plek of netwerk waar Utrechters uit een buurt of wijk elkaar weten te vinden.
- Waar bewoners, buurtondernemers en gebruikers van buurtvoorzieningen worden gevraagd mee te denken en mee te doen; waar verschillende groepen samen komen.
- Een lokale organisatie waarin Utrechters opkomen voor de belangen van de eigen buurt of wijk.
- En van waaruit Utrechters zich gezamenlijk duurzaam inzetten voor de eigen buurt of wijk
- Een plek waar zij vanuit een gemeenschappelijk (te vormen) beeld over hun buurt of wijk komen tot voorstellen die de eigen leefomgeving verbeteren.
- Waarbij zij op zoek gaan naar een aantoonbaar breed draagvlak voor wat zij willen.
- Een plek om gemeenschapskracht te bundelen en eigenaarschap en zeggenschap bij Utrechters zelf te stimuleren.

Wat is de potentiële invloed van een gemeenschapsraad?

Basis is dat elke door de gemeente erkende gemeenschapsraad gebruik kan maken van de volgende rechten, vooral afhankelijk van de mate van draagvlak die zij weten te organiseren:

1. *Visierecht*

Elke erkende Gemeenschapsraad heeft het recht om een eigen buurt/wijkvisie te maken, over wat voor een wijk ze willen zijn, willen worden, welke thema's belangrijk zijn om te koesteren of aan te werken en extra op te investeren. De wijkvisie is dan volledig van de buurt/wijk zelf; opgesteld door de wijkbewoners, de buurtondernemers en degenen die regelmatig gebruik maken van de voorzieningen in de wijk (zoals studenten die er studeren of sporters die er sporten). Voor het opstellen van de wijkvisie is het de gemeenschapsraad die de regie heeft op het proces (i.p.v. de gemeente) en dat kan betekenen dat zij ook andere stakeholders willen betrekken in het opstellen van de wijkvisie, zoals marktbedrijven (niet direct verbonden met alleen de buurt/wijk) en de diverse gemeentelijke of maatschappelijke instanties, zoals woningcorporaties en zorginstellingen. In Utrecht hebben we daar (voor een deel) al enkele ervaringen mee opgedaan zoals in Lombok, Lunetten en Welgelegen.

Voorafgaand aan het zelf maken van een buurt- of wijkvisie kan de gemeenschapsraad aan de gemeenteraad vragen welke stedelijke kaders en doelen de gemeente heeft voor de wijk. De gemeenteraad of het college namens hen verstrekt deze kaders/doelen; grotendeels vaak al vastgelegd in omgevingsvisies zoals de RSU2040 en diverse beleidsnota's op allerlei leefdomeinen. Dat materiaal ligt er al; daar liggen al besluiten van de gemeenteraad op vast. Het is aan de gemeenschapsraad om daar wel of niet in meer/mindere mate rekening mee te willen houden. Soms kan dat slim zijn omdat je dan meer zekerheid hebt dat je eigen wijkvisie past binnen wat er kan, maar soms kan het goed zijn om juist enkele kaders/doelen van de gemeente uit te dagen en een alternatief voor te stellen.

Als een wijkvisie gereed is kan de gemeenschapsraad deze aanbieden aan het college én de gemeenteraad. Tegelijkertijd kan de gemeenschapsraad dan aangeven op welke wijze draagvlak is georganiseerd voor de wijkvisie. De gemeenteraad reageert altijd op de wijkvisie en laat de gemeenschapsraad beargumenteerd weten wat zij wel/niet ervan wil overnemen. Het college doet hiertoe een voorstel aan de gemeenteraad.

Wijkvisies zijn tegelijkertijd altijd input voor formeel wettelijk vastgelegde omgevingsvisies waar de wijk onderdeel van uitmaakt. Soms zal de wijk één op één ook het gebied kunnen zijn van de omgevingsvisie, zoals wellicht het geval is in Overvecht. Anders dan in het huidige traject voor het opstellen van een Wijkvisie Overvecht zou het wijkplatform Overvecht als zij dat zouden willen (als gemeenschapsraad), samen met andere bewoners(groepen) en/of lokale vertegenwoordigers, eerst zelf met steun van de gemeente een wijkvisie kunnen opstellen. Dit op basis van stedelijke kaders/doelen die er nu al zijn voor Overvecht. Dat laatste vereist wel dat de gemeente die kaders/doelen voor Overvecht netjes in een leesbaar overzicht zet. Altijd fijn voor alle belanghebbenden, incl. de eigen gemeenteraad. En als het wijkplatform (als gemeenschapsraad) dat alles wil en gaat doen, dan wordt de opgestelde wijkvisie belangrijke input voor de laatste slag naar een omgevingsvisie. Daarin heeft dan de gemeente de regie en is zij degene die waar nodig die aanpassingen doet waarvan zij vindt dat die in het stedelijk belang nog nodig zijn.

2. **Adviesrecht**

Elke erkende gemeenschapsraad ontvangt automatisch van het college c.q. de gemeente een kopie van alle voor de buurt of wijk relevante raadsbrieven zoals die door het college worden voorgelegd aan de gemeenteraad. De gemeenschapsraad hoeft daar geen advies over te geven, maar is vrij om dat wel te doen. Daarnaast kan de gemeenschapsraad ongevraagd advies geven.

Als de gemeenschapsraad kan laten zien dat er een breed draagvlak is voor de adviezen, bijv. omdat ze zijn gebaseerd op een eigen opgestelde wijkvisie of omdat er gericht peilingen onder een grote groep bewoners op is georganiseerd dan zal de gemeente (veelal eerst het college, zo nodig ook de gemeenteraad) dat advies overnemen of als dat advies deels/geheel niet wordt overgenomen dat goed beargumenteerd onderbouwen waarom dan niet. Het kan dan gaan om adviezen gevraagd/ongevraagd op alle denkbare leefdomeinen, zolang het maar relevant is voor de kwaliteit van de eigen leefomgeving in de buurt/wijk.

3. **Recht op inzicht in de lokale begroting**

Elke erkende gemeenschapsraad kan bij de gemeente vragen om inzicht in alle relevante uitgaven van de gemeente in de eigen buurt/wijk. We weten dat dit niet gemakkelijk is om in beeld te brengen, getuige de complexe en deels geslaagde pogingen daartoe voorheen in Lombok en Lunetten. Inzet is vooral om zo veel mogelijk dit wel te doen. Dan kan het gaan over alle relevante uitgaven op buurtniveau in het buurtgroen, buurtzorg, buurttruimtes, onderhoud en beheer van openbaar gebied, investeringen in straatverlichting, sociaal makelen (verbinden van bewoners), buurtsport, buurtcultuur, enzovoorts. Bij alles wat de gemeente begroot en uitgeeft kan standaard een koppeling worden gemaakt met een 'buurtcode' zodat automatisch zo veel mogelijk in de programmabegroting en jaarrekening van de gemeente uitgaven (steeds meer en beter) worden gekoppeld en toebedeeld aan een specifieke buurt of wijk.

Het inzicht in de wijkbegroting kan al verhelderend zijn, zowel voor de gemeenschapsraad als ook voor het college en de gemeenteraad. Zo kan duidelijk worden of de gemeente wel/niet aansluit op de prioriteiten en/of de thema's zoals benoemd in een eventuele eigen wijkvisie. Ook kan het de goede vragen oproepen over de aandacht voor een specifiek thema of onderwerp. Het is en blijft de gemeente die de uitgaven zoals benoemd in de 'wijkbegroting' vaststelt. Daarom noemen we het ook geen bewonersbegroting, vastgesteld door bewoners zelf. De wijkbegroting is in beginsel jaarlijks, zo mogelijk over meerdere jaren.

4. **Lokaal budgetrecht**

Elke erkende gemeenschapsraad heeft het recht om op enkele domeinen die exclusief de eigen leefomgeving raken (in de eigen buurt of wijk) zelf te beslissen over de besteding van de beschikbare gemeentelijke budgetten. Dat kan alleen op basis van door de gemeenteraad vastgestelde budgetten én een kader waarbinnen de gemeenschapsraad dient te opereren. Feitelijk redelijk vergelijkbaar met hoe de gemeenteraad dat ook doet met budgetten waar het college vervolgens, binnen vastgestelde kaders, marktpartijen voor inschakelt. Al eerder heeft de gemeenteraad geprobeerd dit lokale budgetrecht, onder de noemer 'buurtbudget', te doen starten, zoals met de motie 'Buurtbudgetten serieus nemen' (2019/398) en de motie 'De buurt die stuurt' (2019/429); nog zonder succes.

Het kan dan bijv. gaan over de leefdomeinen 'ontmoeten en verbinden van bewoners', dus op welke wijze het sociaal makelen wordt ingevuld in de eigen buurt of wijk. Maar bijv. ook over het 'buurtgroen' en hoe het zelfbeheer versus het stedelijk beheer van groen wordt ingevuld. De gemeenschapsraad krijgt van de gemeenteraad bijv. dan bij respectievelijk het buurtgroen en het sociaal makelen een geormerkt budget toebedeeld en een beknopt kader waar de besteding aan moet voldoen, waarna de gemeenschapsraad kan bepalen hoe zij dat budget gaan toedelen en op welke wijze de uitvoering moet plaatsvinden, bijv. deels door organisaties vanuit de gemeenschap zelf (vaak deels ondersteund door professionals van ondersteunende organisaties) dan wel door uitsluitend inhuur van derden (stedelijk ingehuurde organisaties en/of marktpartijen).

5. **Regierecht op het lokale initiatievenfonds**

Elke erkende gemeenschapsraad kan – vooral bij gebleken draagvlak – het lokale (en voor de buurt relevante) deel van het initiatievenfonds beheren. In dat geval spreken we dan van een bewonersfonds, feitelijk in analogie met het reeds bestaand ondernemersfonds, waar lokale (buurt)ondernemers gezamenlijk beslissen over het toebedeelde budget. Nu nog is bij het huidige initiatievenfonds de wijkmanager (en zijn/haar team van ambtenaren) degene die beslist of een aanvraag van bewoners past binnen de criteria van het initiatievenfonds. In meer dan 95% van de gevallen blijkt dat zo te zijn en in de laatste paar jaren past de vraag naar geld vanuit het initiatievenfonds bijna altijd (net) wel in het beschikbare budget. De wijkmanager heeft dit mandaat gekregen van de gemeente c.q. het college en rapporteert ook daarvoor jaarlijks aan de gemeente/het college.

Bij het bewonersfonds is het niet meer de gemeente die de regie over het initiatievenfonds heeft maar de gemeenschapsraad. Om dat verschil te markeren hernoemen we dit naar een 'bewonersfonds'. De gemeenschapsraad kan ook dezelfde wijkmanager vragen om dit te blijven doen of dat aan een derde vragen. Net als met het ondernemersfonds zal ook het bewonersfonds alleen kunnen worden besteed als het voldoet aan een select aantal criteria, vastgesteld door de gemeenteraad.

Verschil met nu is dat de betreffende gemeenschapsraad toeziet op de juiste besteding, het correct toepassen van de criteria en als er meer vraag naar is dan geld beschikbaar op welke wijze dan prioriteiten moeten worden gesteld, bijv. door de thema's/prioriteiten van de wijkvisie aan te houden (als die visie beschikbaar en vastgesteld is).

In Rotterdam (in de wijk Bospolder Tussendijken - BoTu) experimenteren ze nu met een dergelijk bewonersfonds. In dat geval blijkt de vraag 2 keer groter dan het beschikbare geld (€ 600.000 aan aanvragen op € 300.000 beschikbaar; 2022). Vandaar dat een lokale 'raad' met 45 Rotterdammers (waarvan enkele wijkraadleden, 4 ingelote BoTu-bewoners, diverse actieve bewoners en vertegenwoordigers van instanties zoals de woningcorporatie) in een 'stoomsessie' stemmen over de aanvragen. Dat kan een voorbeeld zijn voor Utrecht, in het geval ook hier de aanvragen groter gaan zijn dan het budget toelaat. Met als aandachtspunt dat het zaak is om een vorm van selecteren en stemmen te kiezen met behapbare kosten in de begeleiding. In Rotterdam zorgen de hoge kosten er nu voor dat de huidige intensieve begeleidingsaanpak het moeilijk maakt om op te schalen naar een stedelijke aanpak.

6. **Recht op ondersteuning**

Elke erkende gemeenschapsraad heeft recht op een bijdrage van de gemeente in de kosten om adequaat te kunnen functioneren, namelijk om: bijeenkomsten te kunnen houden, te kunnen communiceren met de buurt of wijk en om draagvlak te kunnen organiseren, bijv. met wijkpeilingen offline en online. In beginsel gaat het dan om bijv. € 5 per woning per jaar. Dus voor een (sub)wijk als Lunetten met 7.000 woningen gaat het dan om een budget van maximaal € 35.000. Daar kan de gemeenschapsraad vrij over beschikken.

Een belangrijke schakel in het goed functioneren van een gemeenschapsraad is de inzet van een zogenoemde '**gemeenschapsondersteuner**'. Iemand die als 'secretaris' opereert van de gemeenschapsraad, hen bijstaat met gevraagd en ongevraagd advies, de linking pin is met de ambtenaren van de gemeente en bijv. ook op verzoek van de gemeenschapsraad het beheer kan doen van het eigen organisatiebudget. Deze gemeenschapsondersteuner kan werkzaam zijn bij het wijkbureau, maar ook bij de sociaalmakelorganisatie of eventueel ook bij een lokale buurt- of bewonersorganisatie (BBO) actief in de eigen buurt of wijk. Het gaat hier niet direct om het aantrekken van extra functionaris, maar eerder om het inzetten van iemand die mogelijk al werkzaam is in de buurt op een vergelijkbare functie. Deze inzet kan dus kostenneutraal plaatsvinden. De gemeenschapsondersteuner werkt wel altijd in opdracht van de gemeenschapsraad (dus niet in opdracht van de gemeente).

Als alle buurten en wijken in Utrecht zich organiseren met een gemeenschapsraad zou dat op ca. 160.000 woningen betekenen dat een gemeenschapsraadbudget nodig is van € 800.000. Bij de start gaat het vermoedelijk om enkele wijkplatforms en wijkorganisaties zoals wellicht de bewonersgroep Binnenstad030 of een wijkcoöperatie Oost voor Elkaar (al dan niet in een samenwerking met Podium Oost en anderen actief in Oost) die op deze manier gebruik willen maken van de rechten en mogelijkheden als gemeenschapsraad. Als startbudget kan dus worden volstaan met max. € 100.000; grotendeels ook nu al beschikbaar voor het ondersteunen van bestaande groepen. Maar zodra het succes en de mogelijkheden van een gemeenschapsraad breder bekend worden in de stad moeten we wel degelijk rekening houden met de behoefte aan een groter basisbudget voor de ondersteuning.